

СТРІЙ

№1, 2019

дослідження з історії одягу

Стрій – науково-популярний журнал, присвячений дослідженням з історії одягу. Журнал розміщує наукові та науково-популярні матеріали з історії одягу та уніформології, текстилю й аксесуарів цивільного та військового костюму, фалеристики та вексилології. Чільне місце у журналі посідають статті, присвячені проблемам практичної реконструкції як окремих предметів та технологій, так і цілісних комплексів одягу та спорядження.

Журнал виходить один раз на рік та розповсюджується в електронному вигляді безкоштовно.

Вступне слово редколегії.....3

Уніформологія

Артем Папакін

До питання про однострій Збірної (Перехідної) станиці Українських січових стрільців у Відні, 1914–1919 рр.....5

Артем Папакін

Наказ про уніформу Армії УНР Ч. 28 від 8 січня 1919 р. 15

Спорядження

Володимир Прокопенко

Горизонтальні застібки-гачки в Східній Європі XVI—XVII ст. (частина I) 19

Сергій Шаменков

Ладівниці українського козацтва та війська Речі Посполитої XVII ст.....43

Практична реконструкція

Сергій Шаменков

Реконструкція балтеуса – поясу римського легіонера.....57

Сергій Шаменков

Досвід реконструкції римських щитів кінця I – початку II ст. н.е. 67

ISSN 2706-7203 (друкована версія), ISSN 2706-7211 (електронна версія)

Редакційна колегія

Прокопенко В.М., к.х.н (Київ)
Адаменко Д.В. (Київ)
Папакін А.Г., к.і.н. (Київ)
Сичевський С.В. (Київ)
Тоїчкін, к.і.н. Д.В (Київ)
Шаменков С.І (Одеса)
Щибря В.В., к.і.н. (Київ)

Над випуском працювали

Головний редактор – Прокопенко В.М.
Редактор – Папакін А.Г.
Технічний редактор та дизайн – Безобчук О.В.
Перекладач – Лісниченко О.І.

Зареєстровано Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 23861-13701 Р від 19.04.2019

Адреса: Україна, 03058, а/с 9, Прокопенко Володимир Михайлович
Сайт: <http://striy.org.ua/>
E-mail: email@striy.org.ua

Фотографія на обкладинці: Сергій Шаменков в комплекті вексиллярія когорти, що розташовувалась в Тірі на початку 2 ст. н.е. Фотограф: © Віталій Буряк.

Журнал опубліковано за посиланням: http://striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_1_2019

Striy. Historic Clothing Studies

Striy is a popular science magazine on the research of the history of clothing. The magazine publishes scientific and popular materials on the history of clothing and uniforms, studies on textiles and accessories for civil and military suits, phaleristics and vexillology. A major place in the magazine will be allocated for articles on the issues of practical reconstruction of individual items and technologies, as well as comprehensive sets of clothing and equipment.

The magazine is published once a year and distributed electronically free of charge.

Foreword by Editorial Board..... 4

Uniformology

Artem Papakin

On the Question of the Uniforms of Zbirna (Perekhidna) Stanytsia of the Ukrainian Sich Riflemen in Vienna in 1914–1919..... 5

Artem Papakin

Order on the uniform of the Ukrainian People's Republic (UNR) Army, Issue 28 of 8 January, 1919 15

Equipment

Volodymyr Prokopenko

Horizontal Belt Buckle Hooks in Eastern Europe 16—17th Centuries (part I)..... 19

Serhii Shamenkov

Cartridge belts of Ukrainian Cossacks and the Army of Polish-Lithuanian Commonwealth in 17th Century 43

Practical Reconstruction

Serhii Shamenkov

Reconstruction of the balteus, a Roman legion belt 57

Serhii Shamenkov

The Experience of the Reconstruction of the Roman Shields of the late 1st – early 2nd Centuries AD 67

ISSN 2706-7203 (print version), **ISSN 2706-7211** (online version)

Editorial Board

Prokopenko V.M., PhD (Kyiv)
Adamenko D.V. (Kyiv)
Papakin A.H., PhD (Kyiv)
Sychevs'kyj S.V. (Kyiv)
Toichkin D.V., PhD (Kyiv)
Shamenkov S.I. (Odesa)
Shchybria V.V., PhD (Kyiv)

Editorial Board of the Volume

Chief Editor – Prokopenko V.M.
Editor – Papakin A.H.
Technical Editor and Design – Bezobchuk O.V.
Translator – Lisnychenko O.I.

Registered Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of registration:
KB № 23861-13701 P from 19.04.2019

Address: Ukraine, 03058, PO Box 9
Prokopenko Volodymyr
Site: <http://striy.org.ua/>
E-mail: email@striy.org.ua

Photo on the cover: Serhii Shamenkov in the form of the cohort vexillarius located in Thira in the early 2nd century AD
Photographer: © Vitalii Buriak.

The magazine is published by the link:
http://striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_1_2019

Артем Папакін

До питання про однострій Збірної (Перехідної) станиці Українських січових стрільців у Відні, 1914–1919 рр.

УДК: 94(477): 35.081.65 “1914/1919”

Ключові слова: *Українські січові стрільці, Галицька армія, Збірна станиця, Перехідна станиця, однострій, Українська революція.*

У статті розглянуто питання уніформування стрільців і старшин Збірної (Перехідної) станиці Українських січових стрільців у Відні в 1914–1919 рр. На підставі архівних документів у статті простежено еволюцію одностроїв Збірної станиці УСС у Відні протягом Першої світової війни від військової форми австро-угорської армії з українськими національними елементами до оригінальної уніформи. Шляхом залучення музейних експонатів встановлено вигляд уніформ Перехідної станиці у 1918–1919 рр. Здійснено спробу реконструкції зовнішнього вигляду старшини Перехідної станиці цього періоду.

Artem Papakin

On the Question of the Uniforms of Zbirna (Perekhidna) Stanytsia of the Ukrainian Sich Riflemen in Vienna in 1914–1919

UDC: 94(477): 35.081.65 “1914/1919”

Keywords: *Ukrainian Sich Riflemen, Galician Army, Zbirna Stanytsia, Perekhidna Stanytsia, uniform, Ukrainian Revolution.*

The article deals with the issue of uniformization of the soldiers and officers of the Zbirna, later Perekhidna Stanytsia (Assembly, later Transitional Section) of the Ukrainian Sich Riflemen (USS) in Vienna in 1914–1919. Based on archival documents, the article traces the evolution of the uniforms of the USS section in Vienna during the World War I: from the Austro-Hungarian Army uniform with Ukrainian national elements to the original uniform. With an engagement of museum items, the Perekhidna Stanytsia uniforms' looks in 1918–1919 were identified. An attempt was made to reconstruct the appearance of an officer of the Perekhidna Stanytsia in this period.

Папакін Артем Георгійович

Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Papakin Artem

PhD, Associate Professor of the Chair of History of Central and Eastern Europe, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

e-mail: papakin@striy.org.ua

Не зважаючи на, здавалося би, всебічне вивчення різних аспектів військової історії періоду Української революції (Визвольних змагань) 1917–1921 рр., і появу в останні десятиліття праць, що повністю чи частково присвячені проблемі одностроїв українських армій цього періоду¹, окремі аспекти питань обмундирування збройних сил українських державних утворень все ще залишаються недостатньо вивченими. Одним з таких аспектів проблеми символіки й одностроїв українських військових формувань першої чверті ХХ ст. є уніформа Збірної станиці Українських січових стрільців, м. Відень. Згадки про існування окремого однострою української збірної станиці в Австрії з описом окремих його деталей містяться лише в останній праці з історії Галицької армії². Вважаю за потрібне доповнити ці дані відомостями з неопублікованих джерел, що дозволяють ліквідувати певні прогалини у наших знаннях про уніформи українських армій³.

В ході бойових дій Першої світової війни у Відні зосередилося чимало українських організацій та товариств: «Просвіта», Союз визволення України, Головна Українська Рада, українські посольські клуби, а також Боева управа Українських січових стрільців (УСС). При Боевій управі існувала певний час військова комендатура, згодом перейменована на Місцеву команду УСС у Відні, потім – на Збірну транспортну станицю для УСС у Відні, і врешті – на Збірну станицю УСС у Відні (нім. Personalsammelstelle für Ukrainische Legionäre in Wien)⁴. Комендантом станиці був четар (пізніше – поручник) Дмитро Катамай. Станиця займалася вербуванням добровольців до Українського легіону, формуванням із завербованих та вилікуваних стрільців

запасних сотень та висилкою їх на фронт. Одним з завдань станиці було, зокрема, забезпечення солдатів одностроями⁵. В листопаді 1918 р., у зв'язку з початком державотворення і будівництва власного війська у Галичині, Збірну станицю УСС було перетворено на Перехідну станицю Галицької армії; її завданнями стала висилка вояків-українців з австрійського війська додому та формування і висилка на польський фронт підрозділів Галицької армії. У 1921 р. станиця була ліквідована.

Зі слів літописця Збірної станиці Ростислава Заклинського, який з доступних йому документів та спогадів К. Трильовського, Д. Катамая та фельдфебеля Р. Мецнера записав «Хроніку Збірної Станиці У.С.С. у Відні», «в першій половині грудня 1914 (прим. 9.XII.1914) давала Боева Управа підмоги нераз за закупно одіжи, біля, черевиків і т.д. Часом виразно зазначувала, на що призначені гроші, а частійше ні». Ще 18 грудня 1914 р. стрільці 1-ї запасної сотні не мали мундирів, «але в найблизших днях» отримали їх. 21 грудня на засіданні Боевої управи станиці повідомлено, що з запасного куреня 24-го полку піхоти крайової оборони (ландштурму) повинні надійти ще 208 пар черевиків, по 400 пар онуч та білизни, а також 200 пар столових приборів⁶. Детальних відомостей, як виглядав перший однострій стрільців віденської сотні, немає, однак, слід гадати, що в цей період Боева управа закупала елементи звичайних австрійських одностроїв, що були надлишковими в інших підрозділах австро-угорської армії у Відні.

Відсутність оригінальних українських уніформ (а, ймовірно, також існування таких уніформ у Польських легіонах) непокоїла

¹ Ярослав Тинченко, *Армія України 1917–1920 гг.* (Москва: Восточный горизонт, 2002); Іван Монолатій, *Українські легіонери. Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців, 1914–1918 рр.* (Київ: Темпора, 2008); Ярослав Тинченко, *Новітні Запорожці. Війська Центральної Ради, березень 1917 – квітень 1918* (Київ: Темпора, 2010); А. О. Руккас, «Разом з польським військом»: *Армія Української Народної Республіки, 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа)* (Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2013); Ярослав Тинченко, *Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень–грудень 1918* (Київ: Темпора, 2014); В. Павлов, під заг. ред. *Історія українського війська* (Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016); Ярослав Тинченко, *1919 рік. Дієва армія УНР, листопад 1918 – листопад 1919* (Київ: Темпора, 2017); Євген Пінак, та Микола Чмир, *Військо Української Революції 1917–1921 років* (Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017).

² Микола Чмир, Євген Пінак, та Сергій Музичук, *Галицька армія, 1918–1920* (Рівне: Видавець Олег Зень, 2008), 36–37.

³ Висловлюю вдячність за допомогу в пошуку джерел Дмитру Адаменку і Миколі Чмиру.

⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 352, оп. 1, спр. 50, арк. 3–3 зв.

⁵ Олекса Кузьма, *Листопадові дні 1918* (Нью-Йорк: Червона Калина, 1960), 235.

⁶ ЦДІАЛ України, ф. 352, оп. 1, спр. 50, арк. 14 зв., 27.

№1 (2019)

а

б

Рис. 1. (а) – Кокарда «Сокільських стрільців». 1914 р.; (б) – кокарда УСС. 1916–1917 рр.

Українських січових стрільців на фронті, тому в січня 1916 р. постала одностроева комісія, що мала їх виробити. А тимчасом стрільці носили нестатутні шапки-мазепинки, різноманітні нагрудні та наголовні відзнаки⁷. Подібні процеси відбувалися і в Збірній станиці у Відні. Наприкінці березня 1916 р. до одностроїв віденських стрільців вперше введено українську символіку. У Приказі Збірної станиці УСС Ч. 1 всіх стрільців зобов'язали «носити на шапці синьо-жовту відзнаку (кокарду)»; крім того, «несьміє бути ні на шапці ні на грудях ніяка иньша відзнака (кокарда)» (дата Приказу Ч. 1 невідома; наступний Приказ Ч. 2 датований 28 березня 1916 р.)⁸. Вочевидь, питання вирішувалося накладанням на австрійську кокарду жовтої і синьої смуг, як пізніше в Галицькій армії. А вже 12 квітня Д. Катамай дозволив всім січовим стрільцям «на свій кошт давати переробляти свої однострої» за однієї умови: «вилогі мусять бути з одностайного сукна одного кольору»⁹.

Кількома днями пізніше було дано інше роз'яснення щодо уніформ: «Всі стрільці перебуваючі в касарні є обов'язані носити стрілецькі шапки з левиками. Позатим невільно носити ніяких відзнак на шапці» (Сотенний приказ Ч. 22 від 17 квітня 1916)¹⁰ та «Всі стр[ільці] рекрути і приділені замешкалі в касарни зап[асної] сот[ні] (на основі корпусн[ої] ком[анди]) мають носити тільки стріл[ецькі] шапки» (Приказ Збірної станиці УСС від 17 квітня 1916)¹¹.

У цих наказах не подано опис вигляду «стрілецької шапки», однак є всі підстави вважати, що малася на увазі «мазепинка» – кругла шапка з дашком і відворотами, що склалися у V-подібний розріз спереду. Зважаючи на те, що відправлена на фронт якраз у квітні 1916 р. 2-а Віденська сотня УСС була повністю одягнена в мазепинки¹², немає сумніву в тому, що під віденськими «стрілецькими шапками з левиками» малися на увазі вони. Кокарда у вигляді «левика» (лева, що спирається на скелю – герба

⁷ Сергій Музичук, «Шапка-мазепинка», *Однострій* 9 (2009): 8.

⁸ ЦДІАЛ України, ф. 352, оп. 1, спр. 51, арк. 2 зв.–3.

⁹ Там само, 11.

¹⁰ Там само, 12.

¹¹ Там само, 12 зв.

¹² Музичук, «Шапка-мазепинка», 24.

Рис. 2. (а) – Кітель від обмундирування Австрійського добровольчого автомобільного корпусу; (б) – кітель від обмундирування Перехідної станиці у Відні. Військово-історичний музей, м. Відень; (в) – погон з кітеля від обмундирування Перехідної станиці у Відні. Військово-історичний музей, м. Відень.

Рис. 3. (а) – Погони від обмундирування Перехідної станиці у Відні. Музей Війська Польського, м. Варшава (фото автора, 2018 р.); (б) – погони поручника (?) Перехідної станиці у Відні. Гудзик з тризубом доданий, ймовірно, вже на еміграції. ЦДАВО України (фото автора, 2012 р.).

№1 (2019)

Галичини) використовувалася у передвоєнній парамілітарній організації «Сокільські стрільці»¹³, і звідти потрапила до однострою Легіону УСС: ««левика» з шапки Сокільських Стрільців» було прийнято в якості відзнаки на кашкет УСС на засіданні Боевої Управи 2 серпня 1914 р., коли та ще перебувала у Львові (Рис. 1, а)¹⁴. Однак, більш ймовірно, що у Приказі Ч. 22 йдеться про іншу кокарду – круглу відзнаку з зображенням галицького лева у центральному колі та написом «УСС 1914» (Рис. 1, б). Ця відзнака була введена австрійською владою в якості кокарди для затверджених основним головним убором січових стрільців мазепинок 19 січня 1917 р.¹⁵, однак виготовлялася і раніше – якраз у квітні 1916 р. повідомлення про продаж «відзнаки великої альпакової лев» з'явилося у часопису «Діло»¹⁶. Отже, «стрілецькі шапки з левиками» стрільців Збірної станиці у Відні, скоріше за все, були мазепинками з круглими кокардами «УСС 1914».

Деякі документи дають уявлення про правила носіння військового одягу для стрільців Станиці. Так, на святковій вечері 25 квітня 1916 р. стрільці мали з'явитися у плащах (шинелях) з поясами без багнетів, і в такому ж вигляді повинні були приймати присягу наступного дня¹⁷. Цікавими є вимоги щодо загального «зверхного вигляду стрільця», викладені в Приказі ч. 350 від 15 грудня 1916 р.: «Кожий стрілець, виходячи на місто, має бути після припису зодягнений; не вільно ходити в плащі незайнятим на горішні гудзики, як також не вільно викладати на ковнір від плаща або блузки ковнірців від светерів або сорочки»¹⁸. Такі застереження відбивають

загальну військову моду того часу – фотографії австро-угорських військовиків часів Першої світової війни фіксують як витягнуті назовні коміри нижніх сорочок і светрів, так і розстібнуті згори шинелі.

Дотичними до теми зовнішнього вигляду стрільця Збірної станиці у Відні є також заборона носити на мундирах гудзики однорічних добровольців, оскільки «при Січ[ових] стр[ільцях] нема інституції однорічних охотників»¹⁹, а також вимоги стрільцям чорнити свої черевики²⁰, «коротко обстригтися»²¹ та слідкувати за гігієною («всі УСС мусять бути добре вимиті») ²².

Після Листопадового чину, створення Західно-Української Народної Республіки і її збройних сил, а також підпорядкування Збірної станиці командуванню Галицької армії наприкінці 1918 р., у Відні, подібно як і в армії ЗУНР у Галичині, відбуваються експерименти з новими одностроями для стрільців. За спогадами І. Проця, в цей період українські стрільці у Відні носили «синій однострій і лискучі гузики»²³. У зарядженні Державного секретаріату військових справ ЗУНР від 19 травня 1919 р. дається важливе уточнення: ці сині уніформи мали також «відзнаки на «барчиках» (т. зв. «пағони» віденської моди)»²⁴. Загалом у цьому документі віденський однострій охарактеризований поняттям «фантастичний вигляд», а його елементи відтак заборонялося носити стрільцям Галицької армії.

Вигляд стрільців Станиці і справді був екстравагантним для воєнного часу. Синім одностроем віденських січовиків була уніформа Австрійського добровольчого автомобільного

¹³ Монолатій, *Українські легіонери*, 23.

¹⁴ Степан Пахолко, Ольга Мартин, «Класифікація відзнак Українських Січових Стрільців», *Нумізматика і фалеристика*, 4 (2014): 20.

¹⁵ Музичук, «Шапка-мазепинка», 24.

¹⁶ Орест Круковський, та Степан Пахолко, *Українська фалеристика (із фондів Львівського історичного музею)* (Львів: Апріорі, 2011), 78.

¹⁷ ЦДІАЛ України, ф. 352, оп. 1, спр. 51, арк. 16.

¹⁸ Там само, 105 зв.

¹⁹ Там само, 62 зв.

²⁰ Там само, 13 зв.

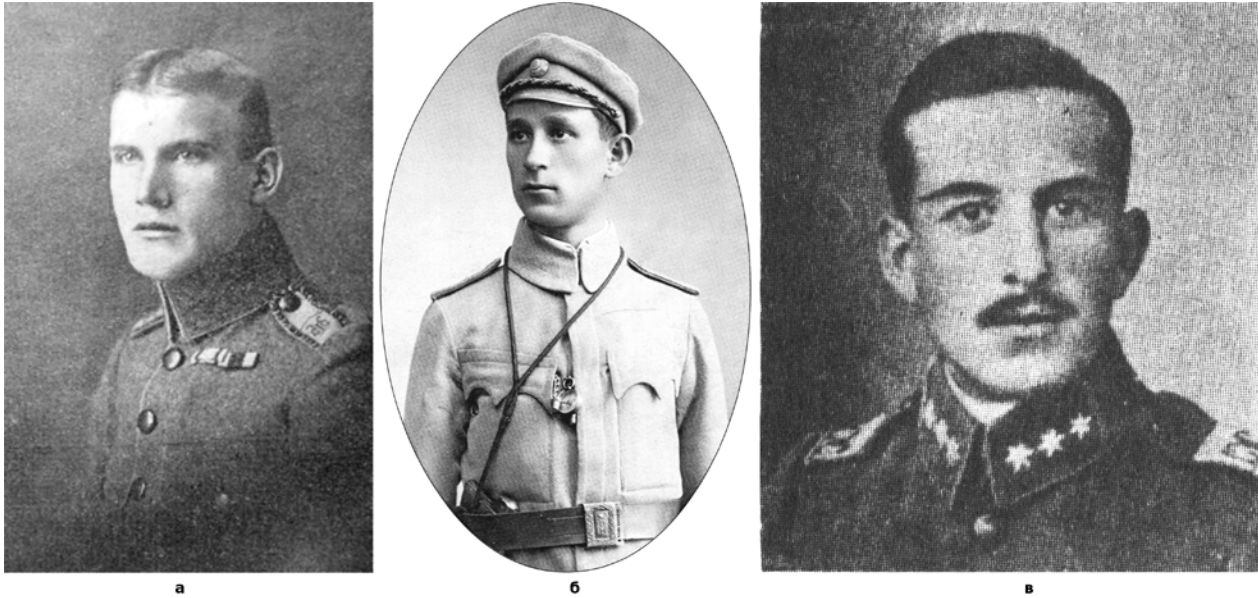
²¹ Там само, 6, 13 зв.

²² Там само, 16.

²³ І. Проць, «Віденський фронт» (Причинок до історії української військової еміграції), *Український скиталець* 21 (1922): 32–35.

²⁴ Чмир, Пінак, та Музичук, *Галицька армія*, 36.

Рис. 4. (а) – Четар Галицької армії Микола Опока в однострої Перехідної станиці. Без датування; (б) – невідомий старшина в українізованому однострої австро-угорської армії з погонами. Без датування; (в) – Десятник УСС О. Демчук. Без датування.

корпусу (нім. *Freiwilliges Automobilkorps*). Вона, зокрема, включала в себе кітель синього кольору з сірим коміром, планкою і кантами на обшлагах. Кітель мав накладні кишені з потрійними зубчастими клапанами, металеві гудзики і кавалерійські погони з золотого з чорною ниткою шнура на обох плечах; на комірці розміщувалися емблеми корпусу та відзнаки звання (Рис. 2, а)²⁵. У Перехідній станиці дещо видозмінили цей однострій. Як він виглядав, видно з фотографій та стрілецького кітеля, що зберігся у колекції австрійського Військово-історичного музею, м. Відень (*Heeresgeschichtliches Museum*). Залишивши комір пустим, емблему станиці й зірочки січовики перемістили на погони (Рис. 2, б)²⁶.

Як виглядали ці погони, дають уявлення тогочасні фотографії, а також збережені оригінали. Існувало два різновиди погонів Перехідної станиці УСС. Перший з них представлений на згаданому кітелі з Військово-історичного музею у Відні. Погони мають блакитну сукняну основу з паралельними боками і заокругленим верхом, у верхній частині міститься отвір для гудзика,

у нижній – вишита золотими нитками анаграма з переплених літер «У» та «Р», по бічним і верхньому краям погону пришиті канти з подвійного золотого шнура з синьою ниткою (одна синя нитка на 7–8 золотих ниток) (Рис. 2, в)²⁷.

Подібні погони зберігаються у Музеї Війська Польського, м. Варшава (пол. *Muzeum Wojska Polskiego*) (Рис. 3, а). Вони дещо ширші, також мають блакитну сукняну основу, але верх погонів прямокутний з заокругленими кутами. Подібно до австрійських зразків, у верхній частині обох погонів – круглі отвори для гудзиків, боки і верх обшиті подвійним шнуром з золотих і синіх ниток, а у нижній частині золотом вишита анаграма «УР». По центру погонів є дірочки, довкола яких помітні сліди від кріплення п'ятикутних зірок.

У Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, м. Київ (ЦДАВО України) зберігаються погони Перехідної станиці дещо іншого вигляду (Рис. 3, б). Основною відмінністю цих погонів є анаграма «УСС», у якій велика стилізована літера «У»

²⁵ “Автомобильные войска,” История государства Габсбургов, дата обращения Март 25, 2019. <http://ah.milua.org/militaer-automobilwesen>

²⁶ Christian Ortner and Hermann Hinterstoisser, *The Austro-Hungarian Army in the First World War, Uniforms and Equipment – from 1914 to 1918*, Vol. 2 (Vienna: Verlag Militaria, 2013), 177.

²⁷ Ortner and Hinterstoisser, *The Austro-Hungarian Army*, 177.

Рис. 5. Поручник запасної сотні УСС у Відні. 1918–1919 р. (малюнок А. Папакіна).

(схожа на латинську «У» з закрученими верхніми рисками і роздвоєною нижньою) розміщена посередині між меншими літерами «С». Цей напис розміщено не в нижній, а в центральній частині погонів (у одного погону дещо нижче від іншого), у верхній частині погонів є отвори для гудзиків (металеві гудзики з тризубом вставлені, вочевидь, вже у міжвоєнний період), а між отвором для гудзику і літерами пришито австрійську старшинську шестикутну зірку – позначення військового звання, ймовірно, поручника. Погони мають паралельні боки і заокруглений верх подібно до віденських. Погони зроблені з сукна; на основній частина сукно вигоріло, однак на нижньому краї, де погон вшивався у рукав, він зберіг свій колір – блакитний. По боках і по верху обидва погони обшиті не двома, а одним широким шнуром, сплетеним «ялинкою» з золотих і синіх ниток способом, в якому один ряд синіх ниток чергується з трьома-чотирма рядами золотих ниток. Подібний погон, але без зірочки, з тонкою смугою, що перпендикулярно розділяє поле погону навпіл, нижче якої міститься анаграма «УСС», можна побачити на фотографії четаря М. Опки (Рис. 4, а). Також, ймовірно, саме погони віденської Перехідної станиці має старшина Галицької армії на фото з книжки «Галицька армія, 1918–1920»²⁸ (Рис. 4, б): вони заокруглені згори і мають сукняну основу, на яку нашиті товсті канти. Цей старшина в австро-угорському кітелі з офіцерським ременем австро-угорської армії, на кашкеті, зробленому, вочевидь, за індивідуальним замовленням, – австро-угорська офіцерська кокарда з накладкою на центральну частину. Враховуючи це, я вважаю, що разом з цими речами він носить не погони «гетьманського зразка», а погони Перехідної станиці у Відні.

Мені відома лише одна світлина, що, ймовірно, зображує підстаршину Перехідної станиці – це фото десятника О. Демчука з альбому «Українські Січові Стрільці 1914–1920»

(Рис. 4, в)²⁹. Хоча знаки розрізнення військового звання у нього розміщені на комірі, погони кітеля (покрою кінцевого етапу Першої світової війни) наполовину світлі й мають анаграму «УСС» з літерою «У» посередині.

Відомостей про однострій української Збірної станиці у Відні недостатньо, щоб впевнено реконструювати його зовнішній вигляд, а тим більше систему позначення рангів, однак наявні джерела дозволяють зробити певні висновки (Рис. 5). У 1916 р. в одностроях віденських українців з'явилася національна символіка: синьо-жовта кокарда, «стрілецька шапка» (вочевидь, мазепинка) та «левик» (знак на головний убір з гербом Галичини). Наприкінці 1918 р. у станиці було запроваджено нову форму одягу синього кольору з блискучими гудзиками та погонами, на яких позначалося військово звання. Погони підстаршин, ймовірно, просто обгорталися блакитною тканиною з написом «УСС», а старшинські погони містили вишиту золотими нитками анаграму та синьо-жовтий шнур по краю погонів. Можна припустити, що система розрізнення військових звань при такому однострої була подібною до системи, що існувала в Легіоні УСС, з тією різницею, що зірочки у кількості, відповідній званню, розміщувалися не на комірі, а на погонах.

Історія цього незвичного однострою завершується у 1919 р.: після затвердження розпорядком Державного секретаріату військових справ ЗУНР від 22 квітня 1919 р. окремої уніформи для Галицької армії носіння віденського однострою заборонялося. Окремим наказом від 24 квітня 1919 р. підкреслювалася заборона носити погони: «Немило вражає рівнож різноманітність одностроїв, а передовсім ношене «пагонів» тому по проголошенню сего приказу рішочу забороняє ся являтися в пагонах і шапках з золотими шнутками»³⁰. За спогадами І. Проця, остаточно віденські сині однострої в Галицькій армії зникли після переходу за Збруч³¹.

²⁸ Чмир, Пінак, та Музичук, *Галицька армія*, 31.

²⁹ *Українські Січові Стрільці 1914–1920* (Монтреаль: Вид-во Ігоря Федіва, 1955), 170.

³⁰ Чмир, Пінак, та Музичук, *Галицька армія*, 31.

³¹ Проць, «Віденський фронт», 35.

Бібліографія

- Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 352, оп. 1, спр. 50.
- Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 352, оп. 1, спр. 51.
- Круковський, Орест, та Степан Пахолко. *Українська фалеристика (із фондів Львівського історичного музею)*. Львів: Апріорі, 2011.
- Кузьма, Олекса. *Листопадові дні 1918*. Нью-Йорк: Червона Калина, 1960.
- Монолатій, Іван. *Українські легіонери. Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців, 1914–1918 рр.* Київ: Темпора, 2008.
- Музичук, Сергій. “Шапка-мазепинка.” *Однострій* 9 (2009): 7–25.
- Павлов, В., заг. ред. *Історія українського війська*. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016.
- Пахолко, Степан, та Ольга Мартин. “Класифікація відзнак Українських Січових Стрільців.” *Нумізматика і фалеристика* 4 (2014): 19–23.
- Пінак, Євген, та Микола Чмир. *Військо Української Революції 1917–1921 років*. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017.
- Проць, І. “Віденський фронт» (Причинок до історії української військової еміграції).” *Український скиталець* 21 (1922): 32–35.
- Руккас, А. О. «Разом з польським військом»: *Армія Української Народної Республіки, 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа)*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2013.
- Тинченко, Ярослав. *Армія України 1917–1920 гг.* Москва: Восточный горизонт, 2002.
- Тинченко, Ярослав. *Новітні Запорозжці. Війська Центральної Ради, березень 1917 – квітень 1918*. Київ: Темпора, 2010.
- Тинченко, Ярослав. *Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень–грудень 1918*. Київ: Темпора, 2014.
- Тинченко, Ярослав. *1919 рік. Дієва армія УНР, листопад 1918 – листопад 1919*. Київ: Темпора, 2017.
- Українські Січові стрільці. 1914–1920*. Монреаль: Видавництво Ігоря Федіва, 1955.
- Чмир, Микола, Євген Пінак, та Сергій Музичук. *Галицька армія, 1918–1920*. Рівне: Видавець Олег Зень, 2008.
- Ortner, Christian, and Hermann Hinterstoisser. *The Austro-Hungarian Army in the First World War, Uniforms and Equipment – from 1914 to 1918*. Vol. 2. Vienna: Verlag Militaria, 2013.
- “Автомобильные войска.” *История государства Габсбургов*. Дата обращения Март 25, 2019. <http://ah.milua.org/militaer-automobilwesen>

References

- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy) [Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv], f. 352, op. 1, spr. 50 [in Ukrainian].
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy) [Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv], f. 352, op. 1, spr. 51 [in Ukrainian].
- Krukovskyy, Orest, and Stepan Pakholko. *Ukrainska falerystyka (iz fondiv Lvivskoho istorychnoho muzeiu)* [Ukrainian faleristics (from the funds of the Lviv Historical Museum)]. Lviv: Apriori, 2011 [in Ukrainian].
- Kuzma, Oleksa. *Lystopadovi dni 1918* [The November days in 1918]. New York: Chervona Kalyna, 1960 [in Ukrainian].

- Monolatii, Ivan. *Ukrainski lehionery. Formuvannia ta boiovyi shliakh Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv, 1914–1918 rr.* [Ukrainian Legionnaires. Formation and combat path of the Ukrainian Sich Riflemen, 1914–1918]. Kyiv: Tempora, 2008 [in Ukrainian].
- Muzychuk, Serhii. “Shapka-mazepynka [Mazepynka cap].” *Odnostriy* 9 (2009): 7–25 [in Ukrainian].
- Pavlov, V., ed. *Istoriia ukrainskoho viiska [History of the Ukrainian army]*. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia», 2016 [in Ukrainian].
- Pakholko, Stepan, and Olha Martyn. “Klasyfikatsiia vidznak Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv [Classification awards of the Ukrainian Sich Rifle].” *Numizmatyka i falerystyka [Numismatics and phallerism]* 4 (2014): 19–23 [in Ukrainian].
- Pinak, Yevhen, and Mykola Chmyr. *Viisko Ukrainskoi Revoliutsii 1917–1921 rokiv [The Army of the Ukrainian Revolution of 1917–1921]*. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia», 2017 [in Ukrainian].
- Prots, I. “«Videnskyi front» (Prychynok do istorii ukrainskoi viiskovoi emihratsii)” [«Vienna Front» (Supplement to the History of Ukrainian Military Expatriation)]. *Ukrainskyi skytalets [Ukrainian wanderer]* 21 (1922): 32–35 [in Ukrainian].
- Rukkas, A. O. «Razom z polskym viiskom»: *Armiia Ukrainskoi Narodnoi Respubliky, 1920 r. (struktura, orhanizatsiia, chyselnist, uniforma)* [«Together with the Polish Army»: Army of the Ukrainian People’s Republic, 1920 (structure, organization, number, uniform)]. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M., 2013 [in Ukrainian].
- Tinchenko, Yaroslav. *Armii Ukrainy 1917–1920 gg [Army of Ukraine 1917–1920]*. Moscow: Vostochnyi gorizont, 2002 [in Russian].
- Tynchenko, Yaroslav. *Novitni Zaporozhtsi. Viiska Tsentralnoi Rady, berezen 1917 – kviten 1918 [Modern Cossacks. The troops of the Central Council, March 1917 – April 1918]*. Kyiv: Tempora, 2010 [in Ukrainian].
- Tynchenko, Yaroslav. *Viiska Yasnovelmozhnoho Pana Hetmana. Armiia Ukrainskoi Derzhavy, traven-hruden 1918 [Hetman’s troops. Army of the Ukrainian State, May–December 1918]*. Kyiv: Tempora, 2014 [in Ukrainian].
- Tynchenko, Yaroslav. *1919 rik. Diieva armiia UNR, lystopad 1918 – lystopad 1919 [1919. The current army of the UPR, November 1918 – November 1919]*. Kyiv: Tempora, 2017 [in Ukrainian].
- Ukrainski Sichovi striltsi. 1914–1920 [Ukrainian Sich Riflemen. 1914–1920]*. Monreal: Vydavnytstvo Ihoria Fediva, 1955 [in Ukrainian].
- Chmyr, Mykola, Yevhen Pinak, and Serhii Muzychuk. *Halytska armiia, 1918–1920 [Galician Army, 1918–1920]*. Rivne: Vydavets Oleh Zen, 2008 [in Ukrainian].
- “Avtomobil’nye voiska [Car troops].” *Istoriya gosudarstva Gabsburgov [The history of the Habsburg state]*. Accessed March 25, 2018. <http://ah.milua.org/militaer-automobilwesen> [in Russian].